

„Ochrona i obrona praw wiernego w kanonicznym prawie karnym”

Streszczenie rozprawy

Wymierzanie kary w ramach systemu sprawiedliwości w Kościele powinno być połączone z troską o ochronę godności człowieka i zabezpieczenie jego podstawowych praw, z uwzględnieniem duszpasterskiego charakteru kary, mającego na celu wzmacnianie jedności wspólnoty Kościoła. Następnym podstawowym prawem każdego człowieka, a szczególnie wiernego, jest prawo do sprawiedliwości oraz do ochrony swych uprawnień przed sądem, co zostało wyraźnie ukazane w ramach niniejszej rozprawy.

Pierwszorzędnym sposobem prowadzenia wiernych do zbawienia nie jest stosowanie sankcji karnych. Karanie stanowi środek dalszy, służący najwyższemu celowi i zarazem prawu w Kościele, a mianowicie zbawieniu dusz. Pomimo tego, że wierni powinni nade wszystko wykorzystywać środki pokojowe oraz pojednawcze, chrześcijanin posiada uprawnienie do obrony swych praw przed trybunałem sądowym. Proces sądowy stanowi instrument obrony oraz odzyskiwania uprawnień podmiotowych wiernego. Będąc formalną metodą egzekwowania praw jest zarazem katalogiem szczegółowych uprawnień.

Rozprawa została podzielona na cztery rozdziały. W pierwszym rozdziale wskazano na jedno z najistotniejszych uprawnień wiernego, jakim jest prawo do sądu. Uprawnienie dostępu do sądu, jak to ukazano w pierwszym rozdziale rozprawy, wiąże się nade wszystko z możliwością dostępu do bezstronnego i kompetentnego sędziego kościelnego, celem przedłożenia mu swoich racji. Prawo do sądu nie może być wyłącznie teoretycznym uprawnieniem. Uprawnieniu wiernych do dochodzenia i obrony praw odpowiada zobowiązanie Kościoła do świadczenia pomocy w realizacji tych uprawnień.

Jednym z podstawowych uprawnień wiernego jest prawo do obrony. Warto zaznaczyć, że prawo to wyprzedza każde prawo stanowione i związane jest z godnością osoby. Szczególnie w sprawach dotyczących dobra publicznego prawo do obrony ma istotne znaczenie. Pozbawienie prawa do obrony stanowi podstawę stwierdzenia nieważności wyroku. W procesie kanonicznym obrony swoich praw mogą żądać nie tylko osoby będące członkiem Kościoła, ale również nienależący do niego. Skargę powodową może wnieść każdy człowiek, nie tylko ochrzczony czy katolik. Powód wnoszący skargę lub inny środek nie musi używać fachowej terminologii kanonistycznej, czy powoływać się na konkretne przepisy prawa. Bardzo często wystarczające jest, że wskaże, iż nie zgadza się z wydanym rozstrzygnięciem.

Należy wskazać, że w szerokim znaczeniu wszystkie kanony zawarte w kanonicznym prawie karnym i procesowym służą obronie oskarżonego. Spora grupa przepisów odnosi się bezpośrednio do ochrony i obrony praw wiernego. Równocześnie gwarantem ochrony praw

wiernego i sprawiedliwości całego procesu jest osoba sędziego. Jest on zobligowany stosować przepisy prawa materialnego oraz proceduralnego, zgodnie z właściwą słusnością kanoniczną, biorąc pod uwagę wszelkie okoliczności faktyczne, w tym również korzystne dla oskarżonego. Obronie praw wiernego służy stabilność i niezawisłość urzędu sędziowskiego. Poza tym obrona praw wiernego przejawia się w przymusie adwokackim, obowiązku uzyskania zgody oskarżonego na zrzeczenie się instancji, czy choćby w prawie oskarżonego do zabrania głosu jako ostatni w ramach dyskusji nad sprawą. Wreszcie osoba oskarżona jest chroniona w ciągu procesu przez domniemanie niewinności, zasady prawdy obiektywnej oraz obowiązek wydania wyroku uniewinniającego w razie stwierdzenia bezpodstawności oskarżenia.

Jeśli władza kościelna uzna niewystarczalność środków pasterskiej troski, może podjąć decyzję o zaaplikowaniu kary wobec sprawcy przestępstwa. Do ordynariusza należy wtedy decyzja o rozpoczęciu procesu przy zastosowaniu procedury administracyjnej lub sądowej, po przeprowadzeniu dochodzenia wstępnego, mającego charakter administracyjny. W rozprawie doktorskiej wskazano na okoliczności umożliwiające wymierzenie bądź deklarowanie kary dekretem pozasądowym, jeżeli uzasadnione przyczyny stoją na przeszkodzie przeprowadzenia procesu sądowego. W procedurze karnoadministracyjnej należy stosować normy ogólne dotyczące dekretów administracyjnych. Niezwykle istotnym jest, iż nie jest możliwa aplikacja kary dekretem pozasądowym, bez zapewnienia możliwości obrony oskarżonemu. Celem całościowego spojrzenia na problematykę wyboru procedury karnosądowej bądź karnoadministracyjnej w rozprawie wskazano na zasadnicze różnice pomiędzy tymi procedurami.

W pierwszym rozdziale opracowania przedstawiono również zasady procesu karnosądowego, stanowiącego najwłaściwszą odpowiedź na potrzebę obrony praw wiernego. Szczególną uwagę zwrócono na normy szczególne procesu karnosądowego oraz zastosowane w nich instytucje. Zaliczono do nich zwłaszcza: obecność w procesie karnym rzecznika sprawiedliwości, prawo do pomocy adwokata, prawo oskarżonego do ostatniego słowa w ramach dyskusji sprawy, zakaz przymuszania osoby oskarżonej do złożenia przysięgi oraz do przyznania się. Zaznaczmy wreszcie, że oskarżony, który został zmuszony do obrony swoich praw i poszukiwania dowodów niewinności, ma prawo żądać wydania wyroku uniewinniającego. Samo oskarżenie może grozić utratą dobrego imienia w społeczności, a nawet utratą zaufania do wymiaru sprawiedliwości w Kościele.

Drugi rozdział niniejszej rozprawy poświęcony jest stosowaniu środków duszpasterskich i pojednawczych oraz problematyce obecności adwokata w postępowaniu sądowym oraz karnoadministracyjnym. Poprzez środki polubowne ustawodawca zmierza do umożliwienia stronom pojednania, zachęcając je do negocjacji, mediacji, zmierzając do zawarcia ugody czy poddania sprawy sądowi arbitrażowemu. Niezwykle istotnym rozwiązaniem dla realizacji praw wiernego jest możliwość mediacji administracyjnej w sytuacji pokrzywdzenia wiernego dekretem administracyjnym. Unikanie sporu i szukanie wspólnego rozwiązania przez posłużenie się poważnymi i roztroprnymi osobami daje szansę na szybkie zażegnanie konfliktu i sprzyja lepszemu porozumieniu wiernych z kościelnymi organami administracyjnymi. W opracowaniu zwrócono również uwagę na możliwość

stosowania mediacji w sprawach innych niż spory administracyjne. W rozdziale drugim rozprawy wskazano w szerszym zakresie na problematykę mediacyjną w sprawach karnych.

Należy zaznaczyć, że zabezpieczeniu prawa do obrony służy również obecność adwokata w procesie sądowym. Niezależnie od tego, czy ustanowienie adwokata jest obligatoryjne, czy fakultatywne, jego obecność jest użyteczna i zalecana. Niektóre z przepisów dotyczących adwokata są odnoszone do pełnomocnika procesowego, niemniej jednak trzeba te funkcje rozróżnić. Adwokat, w przeciwieństwie do pełnomocnika będącego wyłącznie zastępcą procesowym, dokonuje analizy stanu faktycznego i prawnego sprawy, świadcząc stronie pomoc na każdym etapie procesu.

Rozdział trzeci niniejszego opracowania wskazuje na możliwość wniesienia środków odwoławczych. W procesie karnosądowym zaliczymy do nich środki zwyczajne, takie jak apelacja, oraz nadzwyczajne, czyli *restitutio in integrum*. Skarga o nieważność wyroku może zostać zakwalifikowana zarówno do zwyczajnych, jak i do nadzwyczajnych środków przeciwko orzeczeniu. Najdalej idącym środkiem odwoławczym jest skarga o nieważność wyroku. Dotyczy ona orzeczenia posiadającego wadę prawną. W rozprawie wskazano na przyczyny nieważności usuwalnej i nieusuwalnej wyroku. O ile jednak skarga o nieważność orzeczenia usuwa błędy formalne, o tyle apelacja zwalcza wyrok bezpośrednio, zmierzając do poprawienia błędnych ustaleń faktycznych lub prawnych. Podstawowym celem apelacji jest żądanie usunięcia krzywdy, której strona doznała przez wydanie wyroku niższej instancji. W przypadku apelacji nie istnieją ograniczenia przyczynowe, jak ma to miejsce w sytuacji wniesienia skargi o nieważność wyroku czy nadzwyczajnego rekursu *restitutio in integrum*. W opracowaniu została przedstawiona możliwość wniesienia apelacji od wyroku częściowo korzystnego dla oskarżonego. Do nadzwyczajnych sposobów podważenia prawomocnego rozstrzygnięcia zaliczyć trzeba *restitutio in integrum*. Pomimo zewnętrznej poprawności orzeczenia strona może wnosić o przywrócenie do stanu poprzedniego, jeśli wyrok jest z określonych i wskazanych przez ustawodawcę przyczyn niesprawiedliwy.

Trzeci rozdział rozprawy zawiera również omówienie skargi o naprawienie szkód. Stanowi ona interwencję osoby trzeciej, która w skardze spornej może żądać naprawienia szkody zarówno od sprawcy przestępstwa, jak i od osoby aktualnie posiadającej utraconą rzecz. Skarga sporna o naprawienie szkody jest rozpoznawana zgodnie ze swą naturą, według odmiennej procedury aniżeli skarga karna. Niezależność skargi karnej i spornej o naprawienie szkody jest widoczna szczególnie na etapie apelacji. Nawet gdyby nie było możliwe wniesienie odwołania w sprawie karnej, możliwe jest wniesienie odwołania w sprawie spornej.

W rozdziale czwartym rozprawy wskazano na środki prawne, jakie wierny może zastosować przeciw aktom wydanym przez organy administracji w procedurze karnoadministracyjnej. Zaliczyć trzeba do nich nade wszystko rekurs hierarchiczny. Stanowi on środek odwoławczy zmierzający do rozstrzygnięcia sporu. Strona wnosząca rekurs powinna być subiektywnie przekonana, że jest pokrzywdzona przez wydany akt administracyjny. Celem rekursu jest ponowne rozpoznanie sprawy przez przełożonego hierarchicznie wyższego i odwołanie bądź modyfikacja zaskarżonego dekretu. Obrona praw podmiotowych w procedurze karnoadministracyjnej jest jednak o wiele trudniejsza aniżeli

w procesie sądowym. Strona, która wnosi rekurs, znajduje się w pozycji hierarchicznej zależności wobec strony pozwanej. Swoistą odpowiedzią na niedostateczną ochronę i obronę praw podmiotowych w procedurze administracyjnej było ustanowienie drugiej sekcji Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. Rozpoznaje ona spory sądowe pomiędzy wiernymi a organami władzy wykonawczej. Rekurs sądowoadministracyjny jawi się jako dosyć skuteczny środek odwoławczy. Niezwykle pozytywnie należy ocenić rozdział sędziego oraz stron, które uczestniczą w sporze.

W opracowaniu przedstawiono szczegółowo motywy, przedmiot i podmioty mające możliwość przedłożenia środków odwoławczych, zarówno rekursu hierarchicznego, jak i rekursu do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej. Wskazano również na skutki wniesienia przywołanych środków odwoławczych oraz ostateczne decyzje, które mogą zapaść w ramach rozpoznawania odwołania w kanonicznym postępowaniu karnoadministracyjnym. Wreszcie czwarty rozdział zawiera określenie rekursu o naprawienie szkody. Kwestia naprawienia szkód dotyczy nie tylko rekursu spornoadministracyjnego, ale także rekursu hierarchicznego. Zaznaczmy, iż kwestia dotycząca naprawienia szkody jest rozstrzygana, o ile zostanie złożony wniosek o jej naprawienie. W razie wniesienia rekursu o naprawienie szkody muszą zostać wywołane przez wydanie nielegalnego aktu, stąd konieczny jest związek przyczynowy pomiędzy naruszeniem sfery praw podmiotowych a zaistniałą szkodą. Poza tym nie jest możliwe wystosowanie żądania naprawienia szkody, jeśli proszący nie zwraca się o odwołanie aktu lub jego zmianę. Obowiązek naprawienia szkody ma charakter bezwzględny, musi zatem zostać spełniony bezwarunkowo. Sposób naprawienia szkody powinien być adekwatny do sposobu jej wyrządzenia oraz jej natury.

Celem rozprawy jest uwrażliwienie na kwestie realizacji ochrony i obrony praw wiernego w kanonicznym prawie karnym. Opracowanie ukazuje w szerokim kontekście kwestię ochrony i obrony praw wiernego w kanonicznym prawie karnym, podejmując problematykę zarówno procesu karnosądowego, jak i procedury karnoadministracyjnej. Zawiera spojrzenie na uprawnienia wiernego z perspektywy zarówno prawa karnego i procesu sądowego, jak i z perspektywy kościelnego prawa administracyjnego, poszerzając tę tematykę o kwestie związane z środkami pojednawczymi i możliwością obecności adwokata w ramach omawianych procedur. Opracowanie wyraźnie wskazuje na istotność oraz celowość stosowania środków pojednawczych i duszpasterskich, gdyż to one najczęściej umożliwiają rozwiązania korzystne dla obu stron sporu. Rozprawa zawiera również wskazania dotyczące ewentualnych braków w możliwości realizacji uprawnień wiernego, poprzez odniesienie się do instytucji stosowanych w prawie świeckim, których ewentualna kanonizacja byłaby możliwa, z uwzględnieniem odmienności systemów prawnych. Opracowanie stanowi próbę ukazania najistotniejszych treści i najbardziej wrażliwych aspektów, płaszczyzn, czy instytucji, które dotyczą uprawnień wiernego w kanonicznym prawie karnym.